

**POLITILOVEN § 6 FJERDE LEDD -
POLITIETS ADGANG TIL Å BENYTTE FYSISK MAKT**

Kandidatnummer: 153603

Leveringsfrist: 1.6.2010

Veileder: Asbjørn Strandbakken

Til sammen 10313 ord

1.6.2010

Innholdsfortegnelse

1. POLITILOVEN § 6 FJERDE LEDD	3
1.1. BESTEMMELSENS INNHOLD OG PLASSERING I RETTSSYSTEMET	3
1.2. AVGRENSNING AV OPPGAVENS TEMA	4
1.3. INTERNASJONAL REGULERING PÅ RETTSOMRÅDET	4
1.4. DEFINISJONEN AV ”MAKT”	5
1.5. OPPGAVENS PROBLEMSTILLING.....	5
1.6. OPPGAVENS OPPBYGNING.....	6
2. VEIEN FREM MOT POLITILOVEN AV 1995	6
2.1. INNLEDNING	6
2.2. BEHOVET FOR LOVFESTING AV DEN MATERIELLE POLITIRETTEN OG ADGANGEN TIL Å ANVENDE FYSISK MAKT.....	7
2.3. BLE POLITIETS FULLMAKTER ENDRET VED LOVFESTINGEN AV RETTEN TIL Å BENYTTE FYSISK MAKT I TJENESTEUTØVELSEN?	8
3. LEGISLATIVE HENSYN	9
3.1. INNLEDNING	9
3.2. HENSYN SOM KAN UTLEDES DIREKTE FRA LOVTEKSTEN	10
3.3. ANDRE LEGISLATIVE HENSYN SOM LIGGER TIL GRUNN FOR POLITILOVEN § 6 FJERDE LEDD	12
4. ANALYSE AV POLITILOVEN § 6 FJERDE LEDD	13
4.1. INNLEDNING	13
4.2. BESTEMMELSENS VILKÅR.....	14
4.3. BESTEMMELSENS VIDERE MOMENTER	16
4.3.1. BESTEMMELSEN SOM POLISIÆR GRUNNORM	16
4.4. POLITILOVEN § 6 FJERDE LEDD SETT I LYS AV ØVRIGE RETTSKILDER.....	19
4.4.1. ØVRIGE BESTEMMELSER I POLITILOVEN	19
4.4.2. FORHOLDET TIL STRAFFELOVEN § 48	22
4.4.3. UTTALELSER TIL FORARBEIDENE I POLITILOVEN.....	25
4.4.4. JURIDISK TEORI	27
4.4.5. RETTSPRAKSIS.....	29
5. KILDEREGISTER	35

1. Politiloven § 6 fjerde ledd

1.1. Bestemmelsens innhold og plassering i rettssystemet

Gjennom den rettslige forankringen i politiloven § 1 gis politiet den statlige retten til å utøve politimyndighet, og har etter bestemmelsens ordlyd politimonopol i Norge.^{1 2} Begrepet politimyndighet har både en formell og en materiell side. Den formelle siden retter seg mot den organisatoriske oppbygningen av de organer som utøver myndigheten, mens den materielle siden omfatter den faktiske utøvelsen av myndigheten og oppstiller grensene den enkelte polititjenestemann opererer innenfor.³

Politiloven § 6, som regulerer utførelsen av polititjenesten, er plassert under lovens andre kapittel og relaterer seg slik til den materielle politimyndigheten. Av bestemmelsen fremgår de ”alminnelige regler om hvordan polititjenesten skal utføres”, og den angir disse reglene slik:

”Tjenesteoppdragets mål skal søkes nådd gjennom opplysning, råd, pålegg eller advarsel eller ved iverksettelse av regulerende eller forebyggende tiltak.

Politiet skal ikke ta i bruk sterkere midler uten at svakere midler må antas utilstrekkelige eller uhensiktsmessige, eller uten at slike forgjeves har vært forsøkt. De midler som anvendes, må være nødvendige og stå i forhold til situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig.

Politiet skal opptre saklig og upartisk og med omtanke for personers integritet, slik at den som er gjenstand for inngrep fra politiet, ikke utsettes for offentlig eksponering i større grad enn gjennomføringen av tjenestehandlingen krever.

Politiet kan anvende makt under tjenesteutførelsen i den utstrekning det er nødvendig og forsvarlig.”

Hjemmelen for å benytte makt under utøvelsen av politimyndighet følger av bestemmelsens fjerde ledd.

¹ Lov av 4. august 1995 nr. 53 om politiet, heretter politiloven, § 1 1. ledd

² Fra denne hovedregelen gjøres det imidlertid unntak i særlovgivning og for andre etaters myndighetsutøvelse, og videre også for borgernes rett til å beskytte egen eiendoms- og disposisjonsrett, jf. Auglend mfl. s. 219

³ Auglend mfl. s. 317

1.2. Avgrensning av oppgavens tema

Politimyndighet kan imidlertid også utøves med hjemmel i straffeloven §§ 47 og 48, som omhandler henholdsvis nødrett og nødverge.⁴ Etter vedtakelsen av politiloven av 1995 hersket det en viss usikkerhet rundt hvorvidt straffelovens bestemmelser ikke lenger hjemlet politiets myndighetsutøvelse. Høyesterett uttalte imidlertid i avgjørelsen gjengitt i Rt. 2007 s. 1172 at straffelovens bestemmelser fortsatt kan anvendes som hjemmel for utøvelse av politimyndighet. Forholdet mellom politiloven § 6 og straffeloven § 48 vil bli behandlet under en av oppgavens underpunkter, men utover dette vil utøvelse av politimyndighet med hjemmel i straffelovens bestemmelser ikke bli behandlet i oppgaven.

1.3. Internasjonal regulering på rettsområdet

Som følge av at den norske stat har inngått internasjonale avtaler om å opprettholde fastsatte rettslige standarder, er også politiets virksomhet underlagt internasjonal regulering. I første rekke står her de internasjonale menneskerettighetene og Europarådets menneskerettighetskonvensjon av 1950 (EMK). Klager på brudd av konvensjonen behandles av Den Europeiske Menneskerettighetsdomstol (EMD), hvis dommer er av bindende karakter for medlemsstatene. I tillegg til at denne internasjonale forpliktelsen sikres gjennomført gjennom lovgivning implementert i forhold til den enkelte traktat, sikres overholdelsen også ettersom det i Grunnloven § 110 c er tatt inn en bestemmelse om at den norske stat er pålagt å respektere og sikre menneskerettighetene.⁵ I politiloven § 3 er det videre også tatt inn en begrensning om at "[l]oven gjelder med de begrensninger som er anerkjent i folkeretten eller følger av overenskomst med fremmede stater".

Tilsvarende standarder opprettholdes på globalt plan gjennom traktater bindende for FNs medlemsstater. Av særlig betydning for det politirettslige området er FNs politietiske kodex, som Justisdepartementet i 1981 fastslo til å være i samsvar med norsk lovgivning og politipraksis.⁶

⁴ Lov av 22. mai 1902 nr. 10, Almindelig borgerlig Straffelov, heretter straffeloven, §§ 47 og 48

⁵ Mæland s. 46

⁶ Auglend mfl. s. 76

1.4. Definisjonen av "makt"

Politiets adgang til å anvende makt og herunder også fysisk makt, kommer som nevnt ovenfor til uttrykk gjennom politiloven § 6 fjerde ledd. Hva som ligger i begrepet "fysisk makt", fremgår ikke direkte av bestemmelsens ordlyd. I forarbeidene defineres makt som "tvangsmessige fysiske inngrep mot person eller eiendom".⁷ Det er i denne sammenheng ikke avgjørende hvorvidt den fysiske makten utøves ved bruk av polititjenestemannens egen kropp, eller om hjelpemiddel benyttes i utøvelsen.

En tilsvarende definisjon finner vi i politiinstruksen § 3-2 andre ledd. For det tilfellet at maktutøvelsen rettes mot eiendom, vil imidlertid kun tilfeller som påfører eiendommen skade, anses som tilfeller av maktutøvelse, dersom definisjonen i politiinstruksen legges til grunn. En slik forståelse av begrepet anvendes også innen rettspraksis og juridisk teori og vil bli lagt til grunn som definisjonen av "fysisk makt" i denne oppgaven.

1.5. Oppgavens problemstilling

Hjemmelen for politiets adgang til å anvende fysisk makt under utøvelse av politimyndighet følger som nevnt ovenfor av politiloven § 6 fjerde ledd. Lovtekstens formulering gir ikke videre føring eller anvisning angående hvordan denne makten skal anvendes, og den angir heller ikke hvor grensene for adgangen til å anvende makt skal trekkes.

Denne utformingen er begrunnet i et ønske om å utforme en fleksibel hjemmel som er tilpassningsdyktig i forhold til de praktiske, og ofte vanskelige, situasjonene politiet møter i sitt arbeide.⁸ På den andre siden settes polititjenestemennene slik i en utfordrende posisjon, ettersom de må foreta løpende og raske vurderinger angående hvordan ulike utfordringer skal kunne løses i samsvar med politiloven § 6. I rettskilder utover lovteksten fremkommer det likevel spredte uttalelser angående grensdragningen bestemmelsen oppstiller. *Oppgavens problemstilling er etter dette om det på bakgrunn av de ulike rettskildene er mulig å trekke opp visse grenser for hvilke hjelpemidler politiet kan benytte i sin utøvelse av makt, og*

⁷ Ot.prp.nr.22 (1994-95) s. 60

⁸ Ot.prp.nr.22 (1994-95) s. 18

hvilken intensitet som kan legges bak maktutøvelsen.

1.6. Oppgavens oppbygning

Innledningsvis vil den historiske konteksten som ligger til grunn for politiloven § 6 bli presentert, før det vil bli gjort rede for de legislative hensynene som var av særlig betydning ved utformingen av bestemmelsen. Videre følger en analyse av relevante rettskilder som er egnet til å belyse oppgavens problemstilling.

2. Veien frem mot politiloven av 1995

2.1. Innledning

Den politirettslige lovgivningen fra den første perioden av 1900-tallet bestod i hovedsak av ansvars- og funksjonsdeling mellom stat og kommune, som delte ansvaret for politiforvaltningen frem til vedtakelsen av politiloven av 1936. Politiet ble med den nye politiloven av dette år i sin helhet underlagt staten. Lovgivningen var fortsatt i hovedsak av organisatorisk og administrativ karakter, mens den materielle reguleringen ble utledet av gammel politilov § 1 sammenholdt med de fire innledende paragrafene i den gamle politiinstruksen. Disse bestemmelsene utgjorde i hovedsak det materielle rammeverket som politiet opererte innenfor.⁹

På grunnlag av gammel politilov § 1 oppstod generalfullmakten, som var en sedvanerettslig hjemmel. Den ga politiet rett til å foreta seg de handlinger eller treffe de vedtak som var påkrevd i de konkrete tilfellene som de ble stilt overfor.¹⁰

¹¹ Politiets maktutøvelse var således blant tiltakene som ble hjemlet i generalfullmakten. Rekkevidden av generalfullmakten og dennes virkeområde var imidlertid forholdsvis uklar.

⁹ Auglend mfl. s. 53

¹⁰ Lov av 13. mars 1936 nr. 3 om politiet, heretter gammel politilov

¹¹ NOU 1981: 35. Se også Auglend mfl. s. 53

2.2. Behovet for lovfesting av den materielle politiretten og adgangen til å anvende fysisk makt

I forarbeidene til politiloven av 1995 uttaler politiroллеutvalget at ”[g]eneralfullmakten bør forsøkes presisert i en eventuell lov, slik at man får klarere hjemmel for politiets inngripen i situasjoner av ordens- og sikkerhetsmessig art”.¹² Videre uttaler departementet at ”[d]et er vanskelig å trekke klare grenser for generalfullmaktens materielle innhold”.¹³ Et av de utslagsgivende momentene bak utformingen av den nye politiloven var altså ønsket og det praktiske behovet for å lovfeste den sedvanerettslige fullmakten, som hjemlet en stor del av politiets materielle rettigheter.

Politiroллеutvalget uttaler i forarbeidene til politiloven av 1995 at det forelå et behov for formulering av rettslige standarder. På dette grunnlaget uttaler utvalget at det ”vil (...) anbefale at spørsmålet om en materiell politilov blir nærmere vurdert”.¹⁴ Dette synspunktet kommer også frem gjennom Justis- og politidepartementets uttalelser i forarbeidene til den gjeldende politilov. Det henvises til politiroллеutvalgets arbeid og det legges da særlig vekt på at rettssikkerhetsmessige hensyn taler for lovfesting av politiets myndighetsutøvelse.¹⁵

Ettersom den eksisterende hjemmelen ikke ga noen eksplisitte føringer for hvordan politimyndigheten skulle utøves, medførte dette at borgerne i utilfredsstillende grad fikk ivaretatt forutberegneligheten og rettssikkerheten i forhold til hvilke inngrep politiet kunne foreta seg overfor dem. Videre gjorde også fraværet av lovfestet materiell rett arbeidet til polititjenestemennene tilsvarende utfordrende, ettersom mangel på klar hjemmel også var et usikkerhetsmoment for parten som utøvde politimyndighet.

På den andre siden er politiets myndighetsutøvelse av en slik karakter at den vanskelig kan underlegges lovgivning fullt ut. Sakstilfellene politiet blir stilt overfor vil nødvendigvis i stor grad variere i deres karakter. Det styrkemessige behovet som ville måtte benyttes bak de aktuelle tiltakene vil også variere stort på

¹² Ot.prp.nr.22 (1994-95) s. 10

¹³ Ot.prp.nr.22 (1994-95) s. 16

¹⁴ NOU 1981: 35 s. 84

¹⁵ Ot.prp.nr.22 (1994-95) s. 10

tilsvarende grunnlag. Dette problemet drøftes av departementet i forarbeidene hvor det uttales at ”det [er] vanskelig å utarbeide et detaljert og presist regelverk som gir enkeltregler for alle de ulike typer av tilfelle som politiet måtte komme til å stå overfor. Departementet har derfor foreslått en lovfesting hvor reglene i generell form gir hjemler for inngrep og anvisning på de ulike tiltak politiet kan sette i verk i denne forbindelse”.¹⁶

Dagens lovregulering av politiets myndighetsutøvelse har altså blitt utformet på bakgrunn av en avveining av det rettssikkerhetsmessige behovet for en presist utformet lov og hensynet til at utøvelsen krever et fleksibelt og skjønnsmessig lovverk som er tilstrekkelig effektivt i forhold til utfordringene politiet blir stilt overfor ved håndhevingen av lovverket. En svært ønskelig konsekvens av politiloven av 1995 var at man med denne nå fikk en klar hjemmel for politiets adgang til å anvende fysisk makt.¹⁷ Lovfestingen av denne adgangen medførte en større trygghet for politiet i deres myndighetsutøvelse og ga rettsapparatet klarere holdepunkter dersom det i etterkant måtte prøve lovmessigheten av myndighetsutøvelsen.

2.3. Ble politiets fullmakter endret ved lovfestingen av retten til å benytte fysisk makt i tjenesteutøvelsen?

Imidlertid medførte overgangen fra generalfullmakten til politiloven av 1995 en viss grad av usikkerhet når det gjaldt rekkevidden av den lovfestede hjemmelen i politiloven § 6 fjerde ledd i forhold til den tidligere benyttede hjemmelen.

I avgjørelsen inntatt i Rt. 2007 s. 940 anførte aktor at politiet i den aktuelle situasjonen hadde opptrådt i tråd med gjeldende rett. Handlingen til polititjenestemannen måtte etter aktors syn ha hjemmel i generalfullmakten, også for det tilfellet at grensene for utøvelse av politimyndighet etter politiloven her var overskredet. Førstvoterende, på vegne av en samlet Høyesterett, uttaler seg slik om denne avførselen:

”Aktor har imidlertid anført at visitasjon i et tilfelle som det foreliggende har hjemmel i politiets generalfullmakt til å treffe nødvendige tiltak for å opprettholde den offentlige ro og orden og hindre lovbrudd. I politiloven fremgår denne av § 6.

¹⁶ Ot.prp.nr.22 (1994-95) s. 10

¹⁷ Rt. 2007 s. 1172

Fjerde ledd lyder:

” Politiet kan anvende makt under tjenesteutførelsen i den utstrekning det er nødvendig og forsvarlig. ”

Det er ikke tvilsomt at bestemmelsen hjemler politiets myndighet til å bruke makt overfor borgerne. Frem til gjeldende politilov var denne sedvanebestemt, men fikk da en formell hjemmel i lov. Det spørsmål saken reiser, er om den ulovfestede generalfullmakt ga en mer vidtgående visitasjonsadgang enn den som følger av § 10, jfr. § 8. Jeg kan ikke se at det er tilfelle”. ”

Denne slutningen finner førstvoterende støtte for blant annet i forarbeidene til politiloven av 1995.

På bakgrunn av denne uttalelsen vil det være forsvarlig å anse det slik at politiets myndighetsområde og grensedragningen som må foretas i forhold til denne politimyndigheten, ikke ble endret ved vedtakelsen av politiloven av 1995. Slik sett må også politiloven § 6 fjerde ledd og politiets adgang til å benytte fysisk makt i tjenesten tolkes og anvendes i tråd med hvordan den tilsvarende myndigheten ble benyttet mens hjemmel for maktutøvelsen fantes i generalfullmakten.

3. Legislative hensyn

3.1. Innledning

Hovedformålet bak politiloven § 6 er å angi grunnprinsippene for utøvelse av alle former for politimyndighet.¹⁸ Gjennom utformingen av bestemmelsen ble adgangen til å anvende makt og herunder også fysisk makt, under utøvelse av politimyndighet lovfestet. Hjemmelen til å anvende fysisk makt følger som nevnt ovenfor av politiloven § 6 fjerde ledd, som også er bestemmelsens siste ledd. Av både bestemmelsens ordlyd og oppbygning fremgår det at anvendelse av makt er et siste alternativ dersom det oppståtte problemet ikke kan løses med hjemmel i et av de tre første leddene i bestemmelsen. Ettersom et inngrep som involverer maktbruk fra politiets side kun kan utføres dersom tiltakene etter politiloven § 6 første til tredje ledd ikke er adekvate og tilstrekkelige, vil hensynene og de

¹⁸ Ot.prp.nr.22 (1994-95) s. 60

rettslige prinsippene som kommer til uttrykk i bestemmelsen sett under ett måtte tas hensyn til ved utførelsen av inngrepet. Nedenfor følger en presentasjon av de mest sentrale legislative hensynene som ligger til grunn for utformingen av politiloven § 6.

3.2. Hensyn som kan utledes direkte fra lovteksten

Både politiloven § 6 første og andre ledd kan anses som utslag av prinsippet om at det må være behov for det aktuelle tiltaket for at dette skal kunne gjennomføres med hjemmel i lov. Dette prinsippet kommer til uttrykk gjennom at politiet ikke skal anvende sin myndighet i større omfang eller på en mer inngripende måte enn hva som vil kunne anses som nødvendig i den konkrete situasjon for at formålet med inngrepet som utføres skal kunne innfris.¹⁹ I dette kravet ligger det også implisert et vilkår om at man med rimelighet ikke kunne kreve at inngrepet ble utført med mindre styrke eller mindre grad av ulempe for dem det måtte ramme, både når det gjelder politiets valg av midler, metoder og intensitet i inngrepet.²⁰

Behovsprinsippet kan anses som et uttrykk for tre selvstendige underhensyn. Alle de tre underhensynene må være ivaretatt for at hensynet til behovsprøving ved det enkelte tiltak kan anses som ivaretatt. Et av disse prinsippene er *subsidiaritetsprinsippet*. Dette prinsippet begrenser utøvelsen av politimyndighet i det henseendet at politiet i sin utøvelse som hovedregel skal velge det minst inngripende middelet som vil være tilstrekkelig i forhold til handlingens formål. Av den grunn omtales dette hensynet også som ”minste-middel”-regelen. Dette hensynet påvirker både de følger tiltaket eventuelt må ha og hvilken retning dette tiltaket skal ha.²¹ Dette medfører at middelet som velges anvendt må være nødvendig i forhold til oppgaven det skal løse, samtidig som det virkemiddelet som anvendes må være så skånsomt som mulig. Som eksempler på utslag av dette prinsippet vil politiet i sin myndighetsutførelse som hovedregel velge regulerende og forebyggende tiltak som tilrettevisning og muntlige pålegg til fordel for tiltak som innebærer anvendelse av makt. Nettopp subsidiaritetsprinsippet står ofte sentralt i vurderingen av hvorvidt et tjenesteoppdrag har blitt utført på en slik måte at det kan anses som lovlig med hjemmel i politiloven § 6.

¹⁹ Auglend mfl.

²⁰ Auglend mfl. s. 413

²¹ Auglend mfl. s. 414

De to andre underhensynene som kan utledes av behovsprinsippet legger henholdsvis en kvantitativ og en kvalitativ begrensning på myndighetsutøvelsen. Av det første av disse to prinsippene følger det at middelet som velges anvendt ikke må være sterkere enn hva som er påkrevd for å nå handlingens mål. Dette hensynet er å anse som en kvantitativ begrensning på art, retning, intensitet og varighet av middelet som benyttes under myndighetsutførelsen. I forhold til de kvalitative aspektene av middelet, er kravet at dette er adekvat i forhold til oppdragets mål og objektet som blir påvirket av dette. Hva som vil være et adekvat middel varierer sterkt i forhold til de ulike konkrete situasjoner politiet møter i sin arbeidshverdag.²²

Av politiloven § 6 andre ledd andre setning følger det at "[d]e midler som anvendes, må være nødvendige og stå i forhold til situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig". Dette er et uttrykk for *proporsjonalitetsprinsippet* som innebærer at det stilles krav til forholdsmessighet mellom middelet som anvendes i myndighetsutøvelsen og målet for utøvelsen.²³ Momentene som skal inngå i vurderingen av hvorvidt det valgte middelet er proporsjonalt i forhold til målet det søker, er positivt angitt i bestemmelsen. Imidlertid åpnes det for en viss grad av skjønnsutøvelse med henhold til hvilke momenter som kan være av betydning i vurderingen, jf. formuleringen "omstendighetene for øvrig".

Videre fremgår det av politiloven § 6 tredje ledd at "[p]olitiet skal opptre saklig og upartisk". Denne formuleringen anses som å være et utslag av *saklighetsprinsippet*. Hensynet som her fremheves er ønsket om at myndighetsutøvelsen skal være så objektiv som mulig, og at utenforliggende hensyn ikke skal bli tillagt vekt i politiets avveininger ved valg av maktmidler og metoder for benyttelse av midlene. Saklighets hensynet kommer også til uttrykk i politiinstruksen § 3-1 fjerde ledd.²⁴

²² Auglend mfl. s. 416

²³ Rt. 2007 s. 1172 punkt 23

²⁴ Alminnelig tjenesteinstruks for politiet (politiinstruksen) av 22. juni 1990 nr. 3963, heretter politiinstruksen

3.3. Andre legislative hensyn som ligger til grunn for politiloven § 6 fjerde ledd

Utøvelsen av politimyndighet er på lik linje med annen offentlig myndighetsutøvelse, underlagt begrensningene *legalitetsprinsippet* oppstiller. Dette prinsippet er sedvanerettslig forankret med grunnlovs rang. Legalitetsprinsippet oppstiller et krav om at inngrep i private borgeres rettssfære som hovedregel skal ha hjemmel i lov.²⁵ Behovet for en nedskrevet bestemmelse som hjemlet politiets adgang til å anvende fysisk makt var som nevnt ovenfor, en viktig anledning til at politiloven av 1995 ble utformet. Politiloven § 6 fjerde ledd må av denne grunn anses som et klart utslag av legalitetsprinsippet.

Blant de viktigste hensynene bak lovfestingen av politiets materielle myndighet er også som nevnt ovenfor, *rettssikkerhetsprinsippet* og *hensynet til borgernes forutberegnelighet*.²⁶ Ettersom inngrep tidligere ble hjemlet i den sedvanerettslige generalfullmakten var det for den alminnelige borger vanskelig å ha en klar oppfatning av hva slags og hvor vidtrekkende inngrep politiet kunne foreta seg. Til tross for at politiloven av 1995 er forholdsvis generelt utformet når det gjelder politiets materielle myndighet, ble det gjennom lovfestingen gitt klarere føringer for myndighetsutøvelsen. I forhold til demokratiske hensyn er det også hensiktsmessig at Stortinget gjennom sin lovgivende virksomhet fastlegger politiets myndighet til å foreta inngrep overfor borgerne.²⁷ Ettersom politiet utøver sin myndighet etter mandat fra staten, er det rimelig at statens borgere gjennom Stortingets representanter gir myndighet og videre setter grensene for politiets myndighetsutøvelse.

Til tross for at man ikke finner eksplisitte føringer på dette i lovteksten, er også *likebehandlingsprinsippet* blant de hensynene som ligger til grunn for utformingen av politiloven § 6 fjerde ledd. Dette hensynet er å anse som sedvanerett og et uttrykk for grunntanken om at alle skal stille likt ovenfor loven og at like tilfeller skal behandles likt.²⁸ Ettersom dette hensynet har blitt gjennomført i det politirettslige lovverket har det blitt skapt et solid vern mot at tilfeller av usaklig forskjellsbehandling skal inntreffe. Man kan også anse det slik at politiinstruksen § 3-1 sjette ledd er et uttrykk for dette hensynet, ettersom det av instruksen følger at

²⁵ Auglend mfl. s. 75

²⁶ Auglend mfl. s. 56

²⁷ Auglend mfl. s. 56

²⁸ Auglend mfl. s. 419

politiets virksomhet skal baseres ”på respekt for (...) det enkelte menneskes verdighet”. Gjennomføringen av prinsippet om at alle mennesker skal behandles likt i like tilfeller, er et effektivt vern av ”det enkelte menneskes verdighet”.

Av politiinstruksen § 3-1 sjette ledd følger det også at utøvelsen av politimyndighet skal baseres ”på respekt for de grunnleggende menneskerettigheter”. At man ved utøvelsen av politimyndighet skal være hensyntagende i forhold til Norges internasjonale forpliktelser har hjemmel i lov i politiloven § 3.

Blant de legislative hensynene som ligger til grunn for politiloven § 6 fjerde ledd må også *effektivitetshensynet* og *opportunitetsprinsippet* nevnes. Det førstnevnte hensynet kommer til uttrykk gjennom politiinstruksen § 3-1 femte ledd. Dette hensynet medfører at lovverket er utformet på grunnlag av en avveining mellom ønsket om en effektiv myndighetsutøvelse og ”de angitte rettslige og ressursmessige rammer”.²⁹ Opportunitetsprinsippet baserer seg på tanken om at det er hensiktsmessig at det aktuelle organet som skal benytte seg av et lovverk i praksis, selv avgjør hvorvidt de ønsker å utføre et lovhjemlet inngrep og også hvordan inngrepet i så fall ønskes utført, såfremt de rettslige forutsetningene er i tråd med lovverket.³⁰ Dette prinsippet kan anses som å komme til uttrykk i formuleringen om at ”[p]olitiet kan anvende makt under tjenesteutførelsen” dersom vilkårene i bestemmelsen ellers er oppfylt. Formuleringen ”kan” åpner for at politiet selv kan vurdere hvorvidt makt skal anvendes eller ikke, slik at maktanvendelse må anses som en opportunitetsforankret kompetanse.

4. Analyse av politiloven § 6 fjerde ledd

4.1. Innledning

Politiloven § 6 fjerde ledd er knapp i sin formulering og gir følgelig få føringer når det gjelder hvilke tiltak polititjenestemennene kan benytte seg av i sin myndighetsutøvelse. Man kan ut ifra lovteksten heller ikke fastslå hvilken intensitet som kan legges i benyttelsen av de ulike tilgjengelige maktmidlene.

²⁹ Politiinstruksen § 3-1 femte ledd

³⁰ Auglend mfl. s. 422

Polititjenestemennene må i sin tjenesteutøvelse derfor foreta umiddelbare vurderinger av hvilke tiltak som det vil være formålstjenlig å benytte i håndteringen av de ulike situasjoner de møter i arbeidshverdagen. Det må også foretas en vurdering av hvilken styrke som skal legges i utøvelsen, slik at tiltaket er tilstrekkelig i forhold til dets formål uten at tjenesteutøvelsens intensitet overskrider grensene for politiloven § 6.

Til tross for at lovteksten gir liten veiledning i forhold til denne utfordringen, utfylles dette rettsbildet av andre rettskilder. Nedenfor følger en analyse av rettskilder som gir veiledning angående grensene som politiloven § 6 fjerde ledd oppstiller.

4.2. Bestemmelsens vilkår

Politoloven § 6 fjerde ledd lyder som følger:

”Politiet kan anvende makt under tjenesteutførelsen i den utstrekning det er nødvendig og forsvarlig.”

De to kumulative vilkårene som må vurderes i forhold til rettmessigheten av politiets maktanvendelse er altså om tjenesteutførelsen var ”nødvendig” og ”forsvarlig”.

Det må foretas en løpende vurdering av hvorvidt disse vilkårene er oppfylt. De viktigste momentene i denne vurderingen vil være *om* det skal anvendes makt, og i så fall *hvilket maktmiddel* det vil være hensiktsmessig å anvende. Avveiningen av disse momentene skal foretas ut ifra en objektiv politirettslig norm.³¹ Det stilles her altså krav til at den enkelte polititjenestemann legger sin egen oppfatning til side og løser situasjoner med bruk av samme fremgangsmåte og hjelpemidler som kollegaene hans ville benyttet i en tilsvarende situasjon.

Videre kan det stilles spørsmål ved om vilkårene skal anvendes ut ifra en naturlig språklig forståelse av disse, eller om vilkårene sett i lys av rettssikkerhets- og forutberegnelighetshensyn må tolkes innskrenkende.

Som et holdepunkt i retning av at vilkårene i politiloven § 6 fjerde ledd skal

³¹ Auglend mfl. s. 427

anvendes i tråd med dennes ordlyd, vises det til Høyesteretts avgjørelse inntatt i Rt. 2003 s. 948, hvor førstvoterende uttaler følgende på vegne av flertallet:

”Jeg nevner at det i utkastet til hjemmel for politiets maktbruk var foreslått at makt bare kunne anvendes når dette var « klart nødvendig og forsvarlig », jf Ot.prp.nr.22 (1994-1995) side18 høyre spalte. Dette ble modifisert under Stortingets behandling av lovforslaget, uten at endringen ble kommentert nærmere. I Inst.O.nr.44 (1994-1995) side 4 venstre spalte uttaler komiteen: « Komiteen er tilfreds med at det i lovframlegget er utforma egne reglar om maktbruk. Komiteen vil spesielt leggja vekt på at bruk av makt berre må skje når det er naudsynt. Bruk av makt må stå i klar og rimeleg tilknytning til det lovbrotet som er gjort, og kun takast i bruk når allmenne omsyn talar for det. »”

På den andre siden er vilkårene i politiloven § 6 fjerde ledd videre utdypet i politiinstruksen § 3-2. Her innskrenkes forståelsen av vilkårene til kun å omfatte maktanvendelse som er ”klart nødvendig og forsvarlig i betraktning av situasjonens alvor, følgene for den maktanvendelsen rettes mot og forholdene for øvrig”. Formuleringen i politiinstruksen, isolert sett og også sett i lys av viktigheten av momentene som anses som relevante for vurderingen, kan tilsi at vilkårene i politiloven § 6 fjerde ledd må tolkes noe innskrenkende.

Kriteriene i politiinstruksen § 3-2 henspiller i stor grad på vurderingsmomentene som følger av subsidiaritetsprinsippet oppstilt i politiloven § 6 andre ledd.³² Det vises i denne forbindelse til oppgavens del tre hvor det redegjøres for subsidiaritetsprinsippet. Dersom vilkårene i politiloven § 6 fjerde ledd anvendes strengt i tråd med ordlyden av disse, vil en slik anvendelse medføre en lavere terskel for at et inngrep skal kunne hjemles i bestemmelsens fjerde ledd, enn terskelen for at et inngrep skal kunne anses som lovlig med hjemmel i bestemmelsens andre ledd. En anvendelse av politiloven § 6 fjerde ledd som er strengt i tråd med vilkårenes ordlyd ville slik medføre en lovgivningsmessig inkonsekvens internt i bestemmelsen. Denne løsningen ville ikke være hensiktsmessig i forhold til hensynet til lovgivningsmessig konsekvens, og trekker i retning av at vilkårene i bestemmelsens fjerde ledd burde tolkes i lys av vilkårene i politiinstruksen § 3-2.

³² Rt. 2007 s. 1172

En slik innskrenkende forståelse av vilkårene i politiloven § 6 fjerde ledd er også i tråd med den internasjonale politilovgivningen Norge er bundet av. Vilåret det opereres med innenfor denne lovgivningen er et krav om at makt må være *strengt* nødvendig for å ha hjemmel i lov.³³ Norsk politilovgivning er som nevnt ovenfor, lovbundet til å tolkes og anvendes i tråd med internasjonal lovgivning på rettsområdet som staten har inngått avtaler om å etterfølge. Hensynet til at vår nasjonale politilovgivning skal legge bånd på og gi rettigheter til politiet i dets myndighetsutøvelse slik at den samsvarer med den internasjonale lovgivningen, kan også tilsi at vilkårene i politiloven § 6 fjerde ledd må tolkes noe innskrenkende i forhold til deres ordlyd.

I forhold til grensdragningen av hvilke hjelpemidler politiet kan benytte i sin utøvelse av makt og intensiteten som kan legges bak anvendelsen av makt, vil man etter dette ikke kunne trekke noen konkrete linjer. Den slutningen man imidlertid kan trekke ut ifra denne drøftelsen, er at vilkårene i politiloven § 6 fjerde ledd isolert sett tilsier at man ved anvendelsen av bestemmelsen legger til grunn en holdning som er noe restriktiv i forhold til hvilken maktanvendelse som kan anses som lovlig på bakgrunn av denne hjemmelsbestemmelsen.

4.3. Bestemmelsens videre momenter

4.3.1. Bestemmelsen som polisiær grunnorm

4.3.1.1. Innledning

Gjennom politiloven § 6 kommer en rekke allmenngyldige prinsipper for offentlig myndighetsutøvelse og forvaltningsmyndighet til uttrykk. Bestemmelsen anses på grunnlag av dette som et uttrykk for *polisiære grunnormer*.³⁴ Dette støttes også av lovens forarbeider, hvor det uttales at "[b]estemmelsen angir grunnprinsippene for all politimyndighetsutøvelse. Disse normene kommer i utgangspunktet til anvendelse uavhengig av hjemmelsgrunnlag, og uten hensyn til hvilket saksområde det opereres på".³⁵ Prinsippene som fremgår av politiloven § 6 gjør seg altså gjeldende uavhengig av hvilket saksområde innen politiretten man

³³ United Nations Code of Conduct for Law Enforcement Officials (FNs generalforsamlings resolusjon A/34/169 av 17. desember 1979 om en politietisk kodex), artikkel 3

³⁴ Auglend mfl. s. 409

³⁵ Ot.prp.nr.22 (1994-95) s. 60

befinner seg på.

4.3.1.2. Ingen selvstendig inngrepshjemmel

Imidlertid er ikke politiloven § 6 en selvstendig inngrepshjemmel. Bestemmelsen hjemler makt som en metode for å få gjennomført polisiære oppgaver, men gir ikke i seg selv politiet hjemmel til å foreta seg noen konkrete handlinger overfor borgerne. Dette fremgår blant annet av forarbeidene til loven som sier at ”[b]estemmelsen ikke (er) ment som noen selvstendig hjemmel for politiinngrep. Det som angis, er prinsipper for valg og bruk av virkemidler”.³⁶ I en avgjørelse gjengitt i Rt. 2003 side 948 uttaler førstvoterende på vegne av flertallet at ”[p]olitoloven § 6 (...) ikke [er] en selvstendig inngrepshjemmel, men angir hvordan en allerede eksisterende kompetanse skal utøves”.

På denne måten regulerer politiloven § 6 fjerde ledd både hvilke hjelpemidler politiet kan benytte seg av for å gjennomføre de nødvendige tiltak, og også hvilken styrke som kan settes bak de aktuelle maktmidlene. Likevel angir bestemmelsen isolert sett ikke hvilke situasjoner politiet har adgang til å anvende disse maktmidlene i. For at politiloven § 6 skal komme til anvendelse, kreves det derfor en akksesorisk hjemmel som angir foranledningen til at bruk av makt aktualiseres.

4.3.1.3. Inngrepet må fremme en lovlig interesse

Dersom et inngrep skal kunne utføres med hjemmel i politiloven § 6, må inngrepet fremme en lovlig interesse. Dette fremgår følgelig ofte av den selvstendige hjemmelen for inngrepet, i og med at politiloven § 6 ikke oppstiller noen situasjoner som gir politiet adgang til å gripe inn overfor borgerne. Videre vil dette indirekte også fremgå av lovteksten i bestemmelsen som åpner for at det må foretas et inngrep, ettersom selve bestemmelsen baserer seg på at det aktuelle tiltak har hjemmel i lov eller fremmer en lovlig interesse.³⁷

4.3.1.4. Det aktuelle hjelpemiddel må være lovlig

Videre må også det aktuelle hjelpemiddelet i seg selv være lovlig. Dette fremgår

³⁶ Ot.prp.nr.22 (1994-95) s. 60

³⁷ Auglend mfl. s. 410

av politiinstruksen § 3-1 1. ledd, som gir politiet adgang til å ”gripe inn på den måte og med de midler som er lovlige”. Av dette følger det at ulovlige etterforskningsmetoder som uhjemlet avlytting eller videoovervåking ikke kan benyttes av politiet når det opererer innenfor politilovens område. Politiet kan i denne virksomheten heller ikke påvirke andre parter til å foreta lovbrudd. Ved mer omfattende eller inngripende tiltak følger det av legalitetsprinsippet at det kreves klar hjemmel i lov som sier at det aktuelle virkemiddel er lovlig.³⁸

4.3.1.5. Maktbruk må være forenelig med hjemmelsgrunnlaget

Før vedtakelsen av gjeldende politilov var det etter generalfullmakten et vilkår at maktbruk var forenelig med det aktuelle hjemmelsgrunnlaget for inngrepet. Dette momentet er et vilkår for maktanvendelse også etter politiloven § 6 fjerde ledd.³⁹ Dersom makt skal kunne anvendes, må dette altså ikke stride mot formålet med bestemmelsen som tilstrebes overholdt med maktanvendelsen.

Foruten at vilkåret om at maktbruk må være forenelig med hjemmelsgrunnlaget følger av sedvanerett, kommer dette også til uttrykk gjennom vurderingsmomentene ”nødvendig” og ”forsvarlig”, jf. politiloven § 6 fjerde ledd. Momentene gir anvisning om at det må foretas en objektiv vurdering av hvorvidt makt er anvendelig i forhold til det aktuelle hjemmelsgrunnlaget. I denne vurderingen vil blant annet alvorligheten av situasjonen og hvilke følger inngrepet vil ha overfor den makten anvendes mot, være av betydning.⁴⁰ Eksempelvis vil maktanvendelse være unødvendig i de aller fleste situasjoner hvor politiet krever at en borger identifiserer seg. Uten dette vilkåret hadde makt potensielt sett kunnet bli anvendt uavhengig av hvorvidt bestemmelsen som ble forsøkt overholdt gjennom politiets inngripen åpnet for maktanvendelse eller ei. Dette hadde ført til en uheldig og lite konsekvent løsning lovgivningsmessig sett.

I tillegg til vilkårene som følger direkte av politiloven § 6 fjerde ledd, oppstiller de ovenfornevnte momentene de ulike vurderingene som må foretas ved anvendelsen av bestemmelsen. Momentene legger alle i større eller mindre grad begrensninger på politiets adgang til å anvende fysisk makt, sett i forhold til hva en mer

³⁸ Auglend mfl. s. 410

³⁹ Auglend mfl. s. 427

⁴⁰ Politiinstruksen § 3-2 første ledd

uavhengig forståelse av bestemmelsens ordlyd gjør. De ulike vurderingstemaene, som samlet sett utgjør den polisiære grunnnormen som politiloven § 6 fjerde ledd anses som å være, oppstiller en rekke begrensninger for politiets adgang til å anvende fysisk makt. De gir imidlertid ingen videre pekepinn angående hvordan man bør foreta grensedragningen for hva som er lovlig anvendelse av fysisk makt. I det følgende vil andre rettskilder benyttes til ytterligere å utfylle rammeverket for anvendelsen av politiloven § 6 fjerde ledd som har blitt presentert hittil i oppgaven.

4.4. Politiloven § 6 fjerde ledd sett i lys av øvrige rettskilder

4.4.1. Øvrige bestemmelser i politiloven

4.4.1.1. Innledning

Ved håndhevelsen av de øvrige bestemmelsene i politilovens andre kapittel vil anvendelse av fysisk makt i mange tilfeller være en nødvendighet. Dette kommer også klart til uttrykk gjennom flere av enkeltbestemmelsene, som gir konkret anvisning angående hvilke midler og fremgangsmåter politiet kan benytte seg av i forbindelse med utførelsen av tjenesteoppgavene som hjemles i politiloven. Nedenfor vil derfor en rekke av bestemmelsene i politilovens andre kapittel presenteres for å belyse forholdet til politiloven § 6 fjerde ledd.

4.4.1.2. Håndhevelsen av den offentlige ro og orden

Politoloven § 7 regulerer håndhevelsen av den offentlige ro og orden med videre. Bestemmelsens første ledd gir ingen anvisning når det gjelder hvordan håndhevelsen av denne skal gjennomføres. De alminnelige prinsippene for maktanvendelse i politiloven § 6 sammenholdt med politiinstruksen kapittel tre vil derfor måtte legges til grunn i forhold til effektueringen av tiltak for å verne hensynene som listes opp i politiloven § 7 første ledd.

Bestemmelsens andre ledd er derimot langt mer konkret med hensyn til hvilke handlemåter polititjenestemennene kan benytte seg av ved inngripen med hjemmel i politiloven § 7. De tilgjengelige fremgangsmåtene politiet har etter politiloven § 7 andre ledd er å "blant annet regulere ferdsele, forby opphold i bestemte

områder, visitere person eller kjøretøy, uskadeliggjøre eller ta farlige gjenstander i forvaring, avvise, bortvise, fjerne eller anholde personer, påby virksomhet stanset eller endret, ta seg inn på privat eiendom eller område eller påby områder evakuert”.

Formuleringen ”blant annet” viser at listen ikke er uttømmende, men den gir en anvisning på hvilke midler som kan være adekvate og nødvendige ved overholdelse av bestemmelsen. Opplystningen må av den grunn heller ikke tolkes antitetisk, men ”*representerer imidlertid en begrensning i politiets valgmuligheter*”.⁴¹ Ut ifra dette kan det med hjemmel i politiloven § 7 jf. § 6, være forsvarlig å anvende andre tiltak enn dem som nevnes i § 7 andre ledd. Likevel må dette ikke skje i større utstrekning enn at inngrepsformen som benyttes tilsvarende de opplystede alternativene i art og intensitet. Dersom det valgte tiltaket i en gitt situasjon avviker sterkt fra tiltakene som eksplisitt angis i politiloven § 7 andre ledd, vil det kunne være problematisk å finne hjemmel for det valgte tiltaket i politiloven § 6.

Flere av de alternative handlemåtene som følger av politiloven § 7 andre ledd innebærer anvendelse av fysisk makt. Dette vil blant annet kunne være et nødvendig hjelpemiddel når politiet visiterer person eller kjøretøy, når uskadeliggjøring eller forvaring av farlige gjenstander gjennomføres, ved fjerning eller anholdelse av personer, og når politiet tar seg inn på privat eiendom. Ut ifra hensynet til konsekvens i lovverket vil disse handlemåtene også måtte anses som å være innenfor grensene for maktanvendelse etter politiloven § 6.

Katalogen over lovlige alternativer for overholdelsen av politiloven § 7 er langt mer praktisk i angivelsen av anvendelige hjelpemidler enn hva de fleste andre bestemmelsene i politilovens andre kapittel er. Den ikke-uttømmende listen over mulige tiltak gir en forholdsvis klar angivelse av hvordan politiet skal opptre i arbeidet med å opprettholde den offentlige ro og orden. Ettersom tiltakene bestemmelsen lister opp nødvendiggjør bruk av makt vil de også ha hjemmel i politiloven § 6. Slik indikerer katalogen i politiloven § 7 andre ledd at tiltakene som fremgår av denne befinner seg nedenfor den øvre grensen av hvilke tiltak som kan hjemles i politiloven § 6 fjerde ledd.

⁴¹ Ot.prp.nr.22 (1994-1995) s. 19

4.4.1.3. Forholdet mellom politiloven §§ 6 og 7 sammenlignet med forholdet mellom §§ 6 og 8

Med hjemmel i politiloven § 8 kan polititjenestemenn innbringe personer til politistasjon, lensmannskontor eller annet lokale som benyttes under polititjenesten. Innbringelse er et tiltak som i de fleste tilfeller vil nødvendiggjøre en større eller mindre grad av maktanvendelse i forbindelse med utføringen av tiltaket. De ulike situasjonene hvor innbringelse kan benyttes, er uttømmende regulert av bestemmelsens ordlyd. Man kan likevel ikke utlede noe direkte av denne bestemmelsen om hvordan inngrepet skal utføres. Eventuell anvendelse av makt under innbringelse må derfor hjemles i politiloven § 6 fjerde ledd.

I forhold til politiloven § 7, som positivt angir aktuelle hjelpemidler til bruk i politiets maktutøvelse, kan man ut ifra lovteksten i politiloven § 8 altså ikke utlede noen holdepunkter angående hva slags maktanvendelse, og hvilken intensitet av maktanvendelse, som kan hjemles i bestemmelsen, jf. politiloven § 6 fjerde ledd.

En anledning til dette skillet mellom politiloven § 7 og § 8 kan være at typetilfellene som det må slås ned på med hjemmel i den førstnevnte bestemmelsen, er lettere å forutse fra lovgivers side, i forhold til hva de ulike situasjonene hvor politiet må innbringe personer med hjemmel i sistnevnte bestemmelse er. Dersom det i forkant er mulig å oppstille ulike situasjoner som må reguleres, vil det også være mulig i større grad å lovhjemle de nødvendige og adekvate tiltak og hjelpemidler. Politiloven § 8 angir slik sett at innbringelse er et lovlig tiltak tilgjengelig for politiet, og ved gjennomføringen av dette vil makt ofte være et nødvendig hjelpemiddel. Likevel gir denne bestemmelsen ikke videre veiledning angående gjennomføringen av maktanvendelsen. Slik vil avveiningen av hvilket hjelpemiddel som skal benyttes ved maktanvendelsen og hvilken intensitet som skal legges i gjennomføringen av denne, i stor grad måtte foretas kun på bakgrunn av politiloven § 6 fjerde ledd.

4.4.1.4. Øvrige bestemmelser i politiloven som hjemler anvendelse av fysisk makt

Gjennom politiloven § 7 a gis politiet uttrykkelig adgang til å foreta visitasjoner

med den hensikt å avdekke våpen. I denne sammenheng påpekes det at visitasjonen skal gjennomføres så hensynfullt og skånsomt som mulig. Til tross for at politiloven § 7 a i seg selv ikke hjemler bruk av fysisk makt, uttales det altså at "[v]isitasjonen skal gjennomføres så hensynfullt og skånsomt som mulig".

Visitasjon er et hjelpemiddel som det som hovedregel vil være nødvendig å benytte i en viss grad av makt ved gjennomføringen av. Slik sett vil anvendelse av makt kunne anses å være forenelig med hjemmelsgrunnlaget for inngrepet. Ved anvendelsen av politiloven § 7 a, jf. § 6 fjerde ledd skal det som nevnt ovenfor, tas hensyn til at det anvendte maktmiddelet må anvendes "så hensynfullt og skånsomt som mulig". Dette momentet legger altså begrensninger på intensiteten som kan legges bak maktanvendelsen når politiet foretar inngrep med hjemmel i politiloven § 7 a, jf. § 6 fjerde ledd. Dette til tross for at visitasjonshjemmelen i seg selv ikke oppstiller noen lister over eller eksempler på hvordan maktanvendelse kan komme til uttrykk ved gjennomføringen av bestemmelsen.

Også politiloven § 10 gir politiet myndighet til å utføre visitasjon i etterkant av et inngrep som allerede har blitt utført med hjemmel i en av politilovens andre bestemmelser. Politiet kan også utføre inngrep overfor berusede personer i form av innbringelse med hjemmel i politiloven § 9. Begge bestemmelsene åpner derfor for at maktbruk vil være et lovlig hjelpemiddel ved overholdelsen av disse, uten at det blir angitt noen alternative fremgangsmåter eller eksplisitte pekepinner angående intensiteten som kan legges i maktutøvelsen. Denne vurderingen vil da måtte bli tatt på bakgrunn av politiloven § 6 fjerde ledd sett i lys av den aktuelle hjemmelen.

4.4.2. Forholdet til straffeloven § 48

4.4.2.1. Innledning

Av straffeloven § 48 første og andre ledd følger det at

"Ingen kan straffes for Handling, som han har foretaget i Nødverge.

Det er Nødverge, naar en ellers strafbar Handling foretages til Afværgelse af eller Forsvar mod et retsstridigt Angreb, saafremt Handlingen ikke overskrider, hvad der fremstillede sig som fornødent hertil, og det i Betragtning af Angrebets Farlighed, Angriberens Skyld eller det angrebne Retsgode ei heller maa agtes ubetinget utilbørligt at tilføie et saa stort Onde som ved Handlingen tilsigtet."

Av bestemmelsens andre ledd følger det tre kumulative vilkår som må oppfylles for at en handling skal kunne betegnes som en nødvergehandling. Handlingen må for det første "ikke overskride[r], hvad der fremstillede seg som fornødent hertil", slik at handlingens formål er adekvat og nødvendig i forhold til handlingen man forsvarer seg mot. Ut ifra dette sitatet følger det også et vilkår om at nødvergehandlingens intensitet ikke må overskride det som trengs for å forsvare seg mot angrepet. Det tredje vilkåret følger av formuleringen "ubetinget utilbørligt" og begrenser betegnelsen *nødvergehandling* til handlinger som er proporsjonale i forhold til det godet som handlingen har til formål å beskytte. I forhold til handlingen man forsvarer seg mot, er vilkåret til denne at den er et "retsstridigt Angreb". Dersom vilkårene i § 48 første og andre ledd oppfylles, medfører dette at handlingen er *straffri*. I tillegg vil handlingen med dette også være *lovlig*, i motsetning til virkningen av unntaksregler som fritar for utmåling av straff, men likevel konstaterer at det foreligger et element av skyld i den aktuelle handling.

4.4.2.2. Straffeloven § 48 tredje ledd, pågrepelse som nødvergehandling

I tredje ledd presiseres det at denne bestemmelsen kan komme til anvendelse når handlingen utføres av politiet "i Hensigt at iverksætte en lovlig Paagribelse". Utover tilfeller som gjelder pågripelser, er spørsmålet om politiet har handlet i nødverge særlig aktuelt også ved ransaking og beslag.⁴²

Dersom makt benyttes under pågrepelse, må dette være i tråd med hjemmelsgrunnlaget for pågripelsen. Dette kan utledes av formuleringen "lovlig Paagribelse". Til tross for at en av hovedfunksjonene til straffeloven § 48 er å fungere som et slags sikkerhetsnett som skal fange opp handlinger som etter en helhetsvurdering ikke burde anses som straffbare, må pågripelsen som utføres i nødverge likevel isolert sett være lovlig for at bestemmelsen skal kunne komme til anvendelse.

Dersom et inngrep skal kunne hjemles i politiloven § 6, er det også et vilkår at anvendelse av makt er i tråd med den bestemmelsen maktanvendelsen utføres for

⁴² Mæland s. 98

overholdelsen av. I forhold til kravet om at inngrepet eller handlingen må være lovlig for at hjemmelen for maktanvendelse overhodet skal kunne komme til anvendelse, er vilkårene i straffeloven § 48 og politiloven § 6 sammenfallende.

4.4.2.3. Grensesnittet mellom politiloven § 6 fjerde ledd og straffeloven § 48 andre ledd – Hva skiller de to vurderingene fra hverandre?

I forhold til vilkåret ”ubetinget utilbørlig” i straffeloven § 48 andre ledd skiller imidlertid denne bestemmelsen seg ad fra politiloven § 6. Andre ledd i sistnevnte bestemmelse oppstiller et vilkår om at det minst inngripende middelet etter hovedregelen skal anvendes dersom dette er mulig, hvilket tidligere i oppgaven har blitt omtalt som subsidiaritetsprinsippet. Etter straffeloven § 48 er vurderingstemaet om det ”agtes ubetinget utilbørlig at tilføie et saa stort Onde som ved Handlingen tilsigtet”. Mens vurderingen etter politiloven søker å avklare om politiet har benyttet seg av et så lite inngripende middel som overhodet mulig, åpner vurderingen etter straffeloven for å anse handlinger som er proporsjonale i forhold til handlingens virkning som legale. Denne ulikheten mellom bestemmelsene kan tilsi at terskelen for at en handling skal anses som straffri etter politiloven § 6 er høyere enn hva den tilsvarende terskelen som oppstilles på grunnlag av straffeloven § 48 er.

Angående rammene for lovlig maktutøvelse som disse to bestemmelsene setter opp, har det av Høyesterett blitt uttalt at det er et ”generelt behov for romslighet i vurderingen av lovligheten av politiets tjenesteutøvelse”.⁴³ En slik romslighet vil måtte være tilstede i vurderingen av inngrepets rettmessighet, uavhengig om vurderingen blir foretatt etter politiloven § 6 eller straffeloven § 48. Behovet for at det oppstilles et visst slingringsmonn i begge disse vurderingene, kan begrunnes i at utfordringene politiet står ovenfor i sin myndighetsutøvelse i forhold til at det må ta raske avgjørelser i ofte svært krevende situasjoner. Disse vurderingsmessige utfordringene vil i stor grad være de samme uansett om handlingen i etterkant hjemles i politiloven § 6 fjerde ledd eller straffeloven § 48.

Imidlertid uttales det også at straffelovens bestemmelse gir anvisning på en noe videre ramme for hva som skal vurderes som lovlig maktanvendelse enn hva

⁴³ Rt. 2007 s. 1172

politiloven gjør.⁴⁴ Ut ifra dette kan det ikke trekkes noen direkte føringer for vurderingen av adgangen etter politiloven § 6 til å anvende fysisk makt på bakgrunn av rettsregelen som baserer seg på straffeloven § 48.

Likevel kan man på bakgrunn av disse uttalelsene trekke veksler fra nødvergebestemmelsen til grensdragningen som må foretas på bakgrunn av politiloven § 6 fjerde ledd. Grensene for lovlig maktanvendelse etter politilovens bestemmelse må etter dette anses som noe mer snevre enn hva de er etter den tilsvarende grensdragningen som følger av politiloven § 48.

4.4.3. Uttalelser til forarbeidene i politiloven

4.4.3.1. Ot.prp.nr.22 (1994-1995)

I kommentarene til de enkelte bestemmelsene i politiloven uttales det i Ot.prp.nr. 22 (1994-1995) at politiet i politiloven § 6 fjerde ledd gis *uttrykkelig* rett til å anvende makt i sin myndighetsutøvelse, hvorpå makt defineres som ”tvangsmessige fysiske inngrep mot person eller eiendom”.⁴⁵ Videre påpekes det i dette dokumentet at borgernes visshet om at politiet besitter en slik rettighet, har en preventiv effekt, slik at pålegg gitt av politiet blir etterfulgt uten at fysisk makt faktisk anvendes.

I disse forarbeidene foretas det videre en avveining av hvorvidt det er hensiktsmessig å nedfelle en katalog over mulige tiltak og midler som politiet kan benytte under deres maktanvendelse. På den ene siden står hensynet til borgernes kontrollmuligheter og forutberegnelighet, mens hensynet til at politiet må ha mulighet til benytte adekvate og tilstrekkelige midler i sin tjenesteutførelse uten å være handlingslammet av et rigid lovverk, står på den andre siden.

Justis- og politidepartementet falt her ned på en løsning hvor de valgte å uttrykke seg i ”mer generelle formuleringer om maktbruk. Reglene som foreslås, er imidlertid ikke så generelle at de mister sin realitet som en begrensning i politiets adgang til maktanvendelse”.⁴⁶ De eneste konkrete retningslinjene som her påpekes

⁴⁴ Rt. 2008 s. 696

⁴⁵ Ot.prp.nr.22 (1994-1995) s. 60

⁴⁶ Ot.prp.nr.22 (1994-1995) s. 18

er at våpenbruk listes opp som den sterkeste form for makt som politiet kan anvende. I våpeninstruksen som er gitt med hjemmel i politiloven, er det gitt utførlig reguleringer for politiets bruk av våpen.⁴⁷ Utover dette er disse forarbeidene tilbakeholdne i uttalelsene angående hvilke ytterligere hjelpemidler man lovlig kan benytte med hjemmel i politiloven § 6 fjerde ledd og hvilken grad av intensitet som kan tillates i maktanvendelsen.

4.4.3.2. NOU 2009:12

I NOU 2009:12 evalueres kontrollmekanismene for politiet, hvorav et av temaene er bakgrunnen for klager som blir fremsatt mot polititjenestemenn. Angående klager som gjelder maktmisbruk fra tjenestemennenes side, fremheves blant annet ”bruk av maktmidler, som bruk/synlighet av skytevåpen, maglite, håndjern, hund”.⁴⁸ Denne listen gir eksempler på hva slags hjelpemidler politiet har benyttet seg av i sin faktiske myndighetsutøvelse. Ved behandlingen av de opplistede hjelpemidlene som har blitt benyttet i politiets virksomhet, uttales det ingenting om hvorvidt disse maktmidlene kan benyttes med hjemmel i politiloven § 6 fjerde ledd, dersom man forutsetter at de andre kriteriene for maktanvendelse er oppfylt. Ettersom anvendelsen av disse hjelpemidlene imidlertid ikke foranlediger noen videre diskusjon eller argumentasjon i forarbeidene, kan man likevel på bakgrunn av denne uttalelsen i forarbeidene anta at anvendelse av disse hjelpemidlene vil kunne hjemles i politiloven § 6 fjerde ledd.

Videre henvises det i NOU 2009:12 til politiinstruksen § 3-2 når det uttales at ”politiet kan benytte makt under iverksettelse og gjennomføring av en tjenestehandling når dette følger av lov eller sedvane, og det ellers finnes klart nødvendig og forsvarlig i betraktning av situasjonens alvor, følgene for den maktanvendelsen rettes mot og forholdene for øvrig”. I forhold til hvordan denne maktanvendelsen konkret vil kunne komme til uttrykk, gis det her ikke føringer på utover disse uttalelsene.

⁴⁷ Våpeninstruks for politiet gitt av Justisdepartementet den 1. august 1989, heretter våpeninstruksen

⁴⁸ NOU 2009:12 s. 96

4.4.4. Juridisk teori

4.4.4.1. Innledning

Definisjonen av maktbegrepet som anvendes i teorien, tilsvarer i all hovedsak definisjonen gjengitt ovenfor, men utdypes på to punkter. Makt defineres her som en ”påtvunget fysisk kraftanstrengelse mot person eller gjenstand” som utøves ”direkte med tjenestemannens håndkraft eller indirekte med et hjelpemiddel”.⁴⁹ På denne måten inkluderes både personelle og reelle inngrep i definisjonen, og det vil heller ikke være av betydning hvorvidt makten utføres med tjenestemannens kropp eller ved bruk av et annet hjelpemiddel.

I denne forbindelse presiseres det at det må foretas en konkret vurdering av inngrepets lovlighet i hvert enkelt tilfelle hvor makt vurderes brukt, og at kravene til nødvendighet og forsvarlighet i denne vurderingen må anses som oppfylt for at makt skal kunne benyttes. Denne vurderingen følger av vilkårene ”nødvendig” og ”forsvarlig” i politiloven § 6 fjerde ledd. Også dersom polititjenestemannen kun truer med å anvende makt, kan det være påkrevd å foreta en tilsvarende vurdering i forhold til hvorvidt tjenestemannen med hjemmel i lov kan sette frem en slik trussel.

4.4.4.2. Ulike former for maktutøvelse

I utøvelsen av makt kan polititjenestemannen anvende ulike hjelpemidler, og innen teorien angis en katalog over alternative hjelpemidler som er anvendelige i forhold til slik tjenesteutøvelse.⁵⁰ Det middelet som det er mest nærliggende å anvende er tjenestemannens egen styrke. I denne sammenhengen fremholdes tjenestemannens fremtreden spesielt, ettersom dennes karakter kan medvirke til å minimere nivået av den fysiske makten som faktisk må anvendes for å oppnå ønsket effekt av handlingen.

Ved at polititjenestemannen benytter sin egen styrke overfor en borger, vil han ha en rekke ulike fremgangsmåter tilgjengelig som kan variere svært når det gjelder intensitetsnivå. Alt fra at tjenestemannen legger hånd på en person til bruk av muskelkraft, for eksempel ved slag, vil innebattes av denne formen for

⁴⁹ Auglend mfl. s. 433

⁵⁰ Auglend mfl. s. 434 flg.

maktutøvelse.

Et så sterkt middel som slag kan benyttes i prekære situasjoner hvor dette anses nødvendig for å avverge en farlig situasjon, uten at handlingen går utenfor rammene av politiloven § 6 fjerde ledd. Dette synet kan det også hentes støtte for innen rettspraksis. Høyesterett har uttalt at slag og også spark kan benyttes som maktmiddel i helt særlige situasjoner. Dersom slike sterke midler skal kunne benyttes, må kravet om forholdsmessighet og prinsippet om bruk av minst inngripende virkemiddel være ivaretatt.⁵¹

Bruk av halsgrep ved pågripelser ble tidligere benyttet i ekstreme situasjoner. Etter at en person døde etter å ha blitt påført dette grepet, ble det av departementet imidlertid nedlagt forbud mot at polititjenestemenn benytter denne metoden.⁵²

Innen teorien er det videre også en uttalt skepsis mot at benlås benyttes under pågripelse.⁵³ Denne teknikken medfører en stor grad av risiko for at skader oppstår på den pågrepne, og bør av denne grunn kun benyttes i situasjoner hvor ingen andre midler anses som adekvate eller tilstrekkelige i forhold til maktanvendelsens siktemål.

Utover dette er håndjern, slagvåpen, gassvåpen, tjenestehunder, utrykningskjøring, skytevåpen og sprengvåpen også midler som står til polititjenestemennenes rådighet under myndighetsutøvelsen. Retningslinjer for anvendelse av disse hjelpemidlene er som hovedregel utformet i interne instruks fremmet av Justis- og politidepartementet.⁵⁴ Høyesterett har ved flere anledninger tatt stilling til hvorvidt politiloven § 6 fjerde ledd har blitt overholdt. Sakene som har vært oppe for Høyesterett har imidlertid kun omhandlet tilfeller som faller inn under politiinstruksens område, se punktet nedenfor. Det vil derfor ikke bli gått nærmere inn på de øvrige instruksene som regulerer bruk av hjelpemidler under politiets maktutøvelse.

Innen juridisk teori finnes det etter dette en rekke synspunkter angående hvilke former for maktbruk som må kunne aksepteres anvendt innenfor grensene

⁵¹ Rt. 2007 s. 1473

⁵² Rundskriv G-72/91 av 21. mai 1991 og G-20/92 av 22. januar 1992

⁵³ Se blant annet Henricson s. 98

⁵⁴ Se våpeninstruksen, instruks for utrykningskjøring og forfølgelse av kjøretøy og politiinstruksen. Se også ”Utredning om politihundetjenesten”.

politiloven § 6 fjerde ledd stiller opp. Disse synspunktene er langt mer konkrete i sin utforming når det kommer til hvilke hjelpemidler politiet kan benytte seg av, og også i forhold til hvilket intensitetsnivå som kan aksepteres når makt blir utøvd, i forhold til slutningene man kan trekke av rettskildene som har blitt behandlet tidligere i oppgaven. I det følgende vil synspunktene som fremmes innen juridisk teori angående politiets adgang til å anvende fysisk makt, bli behandlet i lys av relevant rettspraksis på området.

4.4.5. Rettspraksis

4.4.5.1. Uttalelser fra Høyesterett angående anvendelsen av politiloven § 6

Rettskildene som til nå har blitt gjennomgått, kan angi hvilke former for maktutøvelse som tillates under utøvelse av politimyndighet. Samtidig kan de også til en viss grad angi terskelen for intensitet som kan legges bak denne utøvelsen, uten at maktanvendelsen overskrider myndigheten som er gitt tjenestemennene etter politiloven § 6 fjerde ledd.

Høyesterett har ikke uttalt seg om hvorvidt en tjenestehandling har overskredet grensene for maktanvendelse som følger av politiloven § 6 fjerde ledd ved svært mange anledninger. Nedenfor vil de avgjørelser fattet av Høyesterett på rettsområdet som anses som relevante i forhold til oppgavens problemstilling, bli benyttet til å illustrere grensene for tillatt maktanvendelse under utførelsen av politimyndighet. Avslutningsvis vil også to underrettsavgjørelser presenteres, med det siktemål å belyse oppgavens tema ytterligere.

4.4.5.2. Maktanvendelsens nødvendighet og forsvarlighet

I avgjørelsen gjengitt i Rt. 2003 s. 948 tok Høyesterett stilling til hvorvidt en polititjenestemann i sin tjeneste hadde handlet utenfor grensene som følger av politiloven § 6 andre ledd, jf. fjerde ledd. Domstolen tok også stilling til om tjenestemannen med sin handling hadde overtrådt straffeloven § 228.

Polititjenestemannen hadde benyttet makt overfor en person som nektet å etterkomme pålegg fra politiet om å komme ut av bilen han satt i. I første omgang hadde politimannen gitt to tegn gjennom vinduet på bilen fornærmede satt i om at

han ønsket kontakt. Ved det tredje forsøket på kontakt hadde politimannen åpnet bildøren og bedt fornærmede om å gå ut av bilen. Av avgjørelsen følger det videre at "[t]iltalte tok (...) tak med begge hender i brystregionen på fornærmede og dro ham ut av bilen, slik at han havnet på bakken", da fornærmede ikke etterkom de påleggene som allerede hadde blitt gitt.⁵⁵

Angående spørsmålet om hvorvidt maktanvendelsen falt innenfor politiloven § 6, uttaler førstvoterende på vegne av flertallet seg slik:

"Bestemmelsen angir grunnprinsippene for en polititjenestemanns utførelse av tjenesteoppdraget. Disse normene for god politiskikk hadde tidligere i det alt vesentlige et sedvanerettslig grunnlag i den såkalte generalfullmakten. Politiloven § 6 er ikke en selvstendig inngrepshjemmel, men angir hvordan en allerede eksisterende kompetanse skal utøves (...).

Slik bestemmelsen er bygget opp, er maktanvendelse fra politiet regulert i siste ledd. Dette er tilsiktet. Før makt anvendes, skal tjenesteoppdraget søkes oppnådd ved andre og mer lempelige midler, jf. § 6 første og annet ledd. (...) Det gis anvisning både på et behovsprinsipp og på et forholdsmessighetsprinsipp ved at de midler som anvendes, må være "nødvendige og stå i forhold til situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig".⁵⁶

Førstvoterende påpeker her hensiktsmessigheten bak utformingen av politiloven § 6. Adgangen til å benytte makt er regulert i bestemmelsens fjerde og siste ledd. For at myndigutøvelse skal kunne hjemles i dette leddet, må alle vurderingstemaene i bestemmelsens tre første ledd være holdt opp mot den konkrete situasjonen hvor makt vurderes anvendt. Kun i de tilfellene hvor det i etterkant av at disse vurderingene har blitt foretatt, fortsatt anses som nødvendig å benytte makt for å håndtere situasjonen, kan politiet ty til maktmidler i sin myndighetsutøvelse. Inngrepet vil i så tilfelle kunne hjemles i politiloven § 6 fjerde ledd.

Denne adgangen er likevel forholdsvis restriktiv og åpnes kun dersom alle de ulike

⁵⁵ Rt. 2003 s. 948 punkt 11

⁵⁶ Rt. 2003 s. 948 punkt 16 og 17

vurderingstemaene etter bestemmelsen tilsier at maktanvendelse vil måtte anses som et lovlig tiltak. Høyesterett påpeker altså i denne uttalelsen at lovtekstens formulering i sin oppbygning tilsier at grensene for anvendelse av makt med hjemmel i politiloven § 6 fjerde ledd skal være snevre.

4.4.5.3. En skjønnsmessig vurdering

Videre siterer Høyesterett uttalelsene lagmannsretten kom med i deres behandling og kommer med følgende merknader til disse:

”Det er likevel klart at det i den konkrete situasjonen må anvendes skjønn. En samlet lagmannsrett uttaler om dette:

« Det er likevel klart at avgjørelsen av om makt skal anvendes i stor grad må bero på skjønnsmessige vurderinger tatt av den aktuelle tjenestemann i situasjoner som kan være meget vanskelig å takle, og at det derfor i noen grad må gis rom for feilvurderinger uten at det derved kan konstateres at vedkommende tjenestemann har gjort seg skyldig i noe straffbart.

Når dette er sagt må det samtidig presiseres at det stilles særlige krav til en polititjenestemanns evne til å opptre rolig og behersket. Polititjenestemannen vil ikke være berettiget til å anvende fysisk makt som svar på provokasjoner som skjellsord, spytting og annen fornærmelig adferd. Derimot vil slik adferd i normaltilfellene gi grunnlag for innbringelse i medhold av politil § 8 og senere botleggelse med hjemmel i strl § 326 første ledd nr 2. »
Jeg er enig i det som her sies.”⁵⁷

Domstolen gir her en kvalifisert uttalelse angående tilfeller av provoserende handlinger polititjenestemenn må håndtere i sin arbeidshverdag. Uttalelsen gjør det tydelig at det i disse konkrete situasjonene ikke kan benyttes makt som tilsvar på provokasjonene med hjemmel i politiloven. Til tross for at det ikke med dette konstitueres en nedre grense for tilfeller hvor makt kan anvendes, påpekes det at politiloven § 6 i alle fall ikke vil hjemle anvendelse av makt i tilfeller hvor polititjenestemennene møtes med slike former for provokasjon som nevnt i sitatet.

I avgjørelsen inntatt i Rt. 2007 s. 1172 påpekes det også at det må utøves skjønn

⁵⁷ Rt. 2003 s. 948 punkt 18 og 19

og åpnes for ”romslighet i vurderingen av lovligheten av politiets tjenesteutøvelse”.⁵⁸ Videre henviser en samlet Høyesterett her til avgjørelsen i Rt. 2003 s. 948 og uttalelsene som i den tidligere avgjørelsen ble gitt angående de vanskelige og umiddelbare vurderingene som må foretas av polititjenestemennene under deres yrkesutøvelse. I denne forbindelsen vises det til drøftelsen av forholdet mellom politiloven § 6 fjerde ledd og straffeloven § 48 ovenfor i oppgaven, angående behovet for å tillegge polititjenestemennene et visst slingringsmonn når det vurderes om maktanvendelsen har gått utenfor politilovens grenser.

4.4.5.4. Krav til selvkontroll når politimyndighet utøves

Til tross for at Høyesterett anså det som sannsynlig at fornærmedes oppførsel i saken inntatt i Rt. 2003 s. 948 ville være straffbar i forhold til straffeloven § 326 nr. 2 som rammer forulemping av polititjenestemenn under deres utførelse av polititjeneste, kom domstolen frem til at den tiltalte polititjenestemannens oppførsel likevel ikke var rettmessig i forhold til politiloven § 6. I den forbindelse uttalte førstvoterende seg slik:

*”Det er i rettspraksis slått fast at det må stilles særlige krav til polititjenestemenn i forbindelse med deres tjenesteutøvelse, og at selvbeherskelse både er en yrkesetisk plikt og en del av den faglige ferdighet som en politimann skal besitte, jf. blant annet Rt-1983-375. Politiloven av 1995 endrer ikke dette.”*⁵⁹

På bakgrunn av dette kom flertallet frem til at polititjenestemannen skulle gitt den fornærmede parten flere muligheter til å gå ut av bilen selv, før tiltalte flyttet fornærmede ut av bilen ved å benytte sin egen fysiske makt.

Mindretallet, bestående av én dommer, kom imidlertid til det motsatte resultatet. Han anså tiltaltes fremferd som til å være i samsvar med politiloven § 6 andre ledd jf. fjerde ledd. Dette begrunnet dommeren blant annet i synspunktet om at polititjenestemennene må ha et visst slingringsmonn i sin tjenesteutøvelse i form av *”et område for kritikkverdig politiatferd, derunder maktbruk, mellom den fullt korrekte, rettmessige opptreden og den straffbare opptreden”*.⁶⁰ Et slikt synspunkt finner andrevoterende støtte for i flere tidligere fattede avgjørelser av Høyesterett. Likevel følger det av avsnittet ovenfor at andrevoterende ikke fikk støtte for at

⁵⁸ Rt. 2007 s. 1172 punkt 35

⁵⁹ Rt. 2003 s. 948 punkt 23

⁶⁰ Rt. 2003 s. 948 punkt 34

tiltaltes handling skulle vurderes i tråd med denne dommerens oppfattelse av rettsspørsmålet.

4.4.5.5. Øvrige avgjørelser hvor domstolene henviser til politiloven § 6

Hålogaland lagmannsrett behandlet i 2002 en ankesak over dom hvor tingretten hadde dømt en mann for overtredelse av straffeloven §§ 127, 228 første ledd og 326 nr. 2.⁶¹ Den straffbare situasjonen oppsto i etterkant av at politiet hadde innbrakt den domfelte til politistasjonen med hjemmel i politiloven § 9. Da han ble bedt om å ta av seg skoene i forbindelse med at han skulle settes i drukkenskapsarrest, kastet domfelte skoene. Ut ifra dette anså polititjenestemennene det som nødvendig å legge den domfelte mannen i bakken. Overmanningen ble utført av tre polititjenestemenn og en arrestforvarer.

Til tross for at lagmannsretten uttalte at de ”vanskelig [kunne] se at det er godt gjort at vilkårene for innbringelse i drukkenskapsarrest forelå”, ble maktanvendelsen som ble benyttet i kjølvannet av denne ikke videre omtalt. Hvorvidt dette skyldes at den mest sentrale rettslige problemstillingen i denne avgjørelsen var straffverdigheten av den innbrakte mannens handlinger, uttaler ikke domstolen seg om. Ut ifra at spørsmålet om politiloven § 6 fjerde ledd var overholdt i innbringelsessituasjonen ikke blir videre behandlet i avgjørelsen, kan det likevel være forsvarlig å trekke slutningen at domstolen anså maktanvendelsen som hjemlet i politiloven på bakgrunn av situasjonen slik den utspilte seg på politistasjonen.

I avgjørelse fattet av Eidsivating lagmannsrett inntatt i RG 2007 s. 928 benyttet en polititjenestemann seg av håndjern etter at han med makt hadde tatt fra domfelte kortholderen hans for å innhente personens legitimasjon. Anledningen for at tjenestemannen vurderte disse tiltakene som nødvendige og rettmessige var at han mistenkte den domfelte for å ha kjørt i alkoholpåvirket tilstand, og at han forsøkte å snike seg unna politiet når de tok kontakt med ham og de andre passasjerene i bilen hans.

Angående midlene som ble benyttet for å fremskaffe domfeltes legitimasjon og

⁶¹ LH-2002-454

slik kartlegge identiteten hans, uttaler lagmannsretten følgende:

”[N]år tiltalte verken svarte med å si hva han het eller ved å levere fra seg kortholderen som han holdt i hånda, kan heller ikke retten se at politiet kan bebreides for å ha tatt kortholderen fra ham med makt. Retten viser her til politiloven § 10, som gir adgang til såkalt « visitasjon » når noen nekter å oppgi navn osv. når politiet ber om det, og til § 6, som gir adgang til å bruke makt « i den utstrekning det er nødvendig og forsvarlig ».

Som forklaring på at tiltalte ble påsatt håndjern, har politifolkene vist til at situasjonen var uoversiktlig, og at det var nødvendig å få tiltalte under kontroll mens man undersøkte hans identitet nærmere og også fikk oversikt over hvem de andre tilstedeværende var. Også på dette punktet mener lagmannsretten at politiet opptrådte innenfor det politiloven gir adgang til, jf. § 6.”

Anvendelse av et såpass inngripende hjelpemiddel som håndjern ble her altså ansett som hjemlet i politiloven § 6 fjerde ledd når situasjonens uoversiktlige karakter ble tatt med i betraktningen.

Denne avgjørelsen illustrerer hvor stor betydning polititjenestemennenes vurdering av den aktuelle situasjon som helhet har for rettmessigheten av de inngrepene de velger å foreta seg. Dersom situasjonen oppfattes som uhåndterlig og kaotisk fra politiets ståsted, kan dette tilsi at grensene for maktanvendelse etter politiloven § 6 fjerde ledd er noe videre enn hva de ville vært i en lignende situasjon hvor tjenestemennene har et bedre overblikk over situasjonen de må handskes med.

5. Kilderegister

Lover

Lov av 17. mai 1814, Kongeriget Norges Grundlov

Lov av 22. mai 1902 nr. 10, Almindelig borgerlig Straffelov (straffeloven)

Lov av 13. mars 1936 nr. 3 om politiet (gammel politilov)

Lov av 4. august 1995 nr. 53 om politiet (politiloven)

Litteratur

Auglend mfl. Ragnar L. Auglend, Henry John Mæland og Knut Røsandhaug, Politirett, 2. utgave, Oslo 2004

Henricson Ib Henricson, Politiret, Jurist og Økonomforbundets Forlag, 2. utgave 1998, Danmark

Mæland Henry John Mæland, Innføring i alminnelig strafferett, 3. utgave, Bergen 2004

Instrukser

Politiinstruksen Alminnelig tjenesteinstruks for politiet (politiinstruksen) av 22. juni 1990 nr. 3963

Våpeninstruksen Våpeninstruks for politiet gitt av Justisdepartementet den 1. august 1989

Utrykningsinstruksen Instruks for utrykningskjøring og forfølgelse av kjøretøy inntatt i Politidirektoratets instruksverk for politiets trafikktjeneste av 1. august 2001 (GP – 4027/1)

Rundskriv

Rundskriv G-72/91 av 21. mai 1991. Politiets bruk av såkalt halsgrep ved pågripelser o.l.

Rundskriv G-20/92 av 22. januar 1992. Bruk av halsgrep i nødvergesituasjoner (002)

Forarbeider

Ot.prp.nr.22 (1994-1995)

NOU 1981:35

NOU 2009:12

Om lov om politiet (politiloven)

Politirolleutvalgets delutredning I

Et ansvarlig politi. Åpenhet, kontroll og læring

Rettspraksis

Rt. 2003 s. 948

Rt. 2007 s. 940

Rt. 2007 s. 1172

Rt. 2007 s. 1473

Rt. 2008 s. 696

RG 2007 s. 928

LH-2002-454

Andre kilder

United Nations Code of Conduct for Law Enforcement Officials (FNs generalforsamlings resolusjon A/34/169 av 17. desember 1979 om en politietisk kodex

”Utredning om politihundetjenesten” avgitt i september 1990 av en arbeidsgruppe nedsatt av Justisdepartementet